

Jelige: Jogtanoda

**Az egri Érseki Jogakadémia hallgatóinak társadalomtörténeti
vizsgálata (1862–1874)**

Tartalomjegyzék

Akadémiák korai története és a jogi képzés kialakulása.....	4
Az Egri Érseki Joglíceum története	7
Az anyakönyvek felépítése	9
Kutatási eredmények bemutatása.....	10
A tanulók számának változása 1863-74 között.....	10
A hallgatók vallási megoszlása 1862-1874 között.....	11
A hallgatók térbeli jellemzői 1862-1874 között.....	12
Tanulók születési helyének vizsgálata.....	13
A tanulók lakóhelyének vizsgálata	14
A gimnáziumok helyének vizsgálata	17
Az érettségi helyének vizsgálata	17
A hallgatók társadalmi hátterének vizsgálata.....	20
Összegzés	28
Conclusion	30
Felhasznált szakirodalom:	31
Források	33

Tudományos Diákköri dolgozatom témája az Egri Érseki Jogakadémia hallgatóinak térbeli és társadalmi szempontok alapján történő vizsgálata 1862 és 1874 között iskolai anyakönyvek alapján. Témaválasztásom hátterében az áll, hogy a tanulmányaim során több előadás és gyakorlat keretében is érintettük a hazai oktatás kialakulását és változásait. Ezeken a foglalkozásokon derült ki számomra, hogy az iskolai anyakönyvek jelentős részét még nem vizsgálták meg. Az ilyen témában született kutatások is leginkább az alsó és középfokú valamint az egyetemi szintű képzést érintették.¹ A jogakadémiákat azonban a magyar felsőfokú oktatás egy speciális intézménynek tekinthetjük. Ezeknek az iskoláknak a célja az állam számára szükséges nagyszámú jogi végzettségű személy képzése volt. Ezt az igényt a pesti egyetem egyedül nem tudta kielégíteni, ezért volt szükség a jogakadémiákra. Azért is választottam ezt a témát, hogy több információt megtudjak, az anyakönyvek alapján az Egri Érseki Jogakadémiára járó diákokról. Első feltevésem az, hogy a hallgatók többségében Heves vármegyéből és a környező vármegyékből érkeztek. Ennek vizsgálata azért fontos, mert ezáltal megtudhatjuk, hogy mekkora terület lakosságára gyakorolt vonzerőt az intézmény kínált jogi képzés. Lényegesnek tartom annak kiderítését is, hogy társadalmi szempontból milyen helyzetű szülők vagy gondviselők gyermekei jártak ebbe az iskolába. Ezzel kapcsolatban úgy gondoltam, hogy túlnyomó többségében nemesi származású fiatalok tanultak Egerben.

A magyarországi jogakadémiákról nehéz szakirodalmi áttekintést adni, mert újabb és teljesebb összefoglalás tudomásom szerint nem készült, a régebbiek pedig töredékesek vagy elavultak. Több neveléstörténeti munka pl. Pukánszky Béla és Németh András² könyvei a jogakadémiai oktatást csak 1-2 mondat erejéig érinti. A jogi oktatással általánosságban több mű is foglalkozik³, a régi lexikonok szócikkei pedig elavultak. Fontos áttekintés volt számomra Csizmadia Andor 1969-ben megjelent tanulmánya,⁴ de ennek tartalma és szemlélete felülvizsgálatra szorul. A legnagyobb segítséget munkám elkészítéséhez Udvardy

¹ Tóth Árpád: A középiskoláztatás stratégiái. A pozsonyi középiskolák társadalomtörténete a 19. század első felében In. Korall Társadalomtörténeti folyóirat 2001. Tavasz - Nyár 3-4. szám
<http://epa.oszk.hu/00400/00414/00003/pdf/sasficsaba.pdf> letöltés ideje: 2012.03. 21.

² Pukánszky Béla – Németh András: Neveléstörténet, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998

³ Kajtár István - Pohánka Éva szerk.: A Pécsi Püspöki Jogakadémia emlékezete 1833-1923. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Pécs 2009

⁴ Dr. Csizmadia Andor: A magyar jogi felsőoktatás fejlődése In.: Felsőoktatási szemle XVIII. évfolyam 10. szám 1969

László Egerben 1898-ban megjelent könyve⁵ szolgáltatta, amely számomra elsődleges szakirodalomként volt.

A jogakadémiai anyakönyvek a címben szereplő 1862-es dátummal ellentétben csak az 1863-64-es tanévtől találhatók meg a Heves Megyei Levéltárban, de hiányzik az 1864-65-ös tanév anyaga is, így ezek feldolgozására nem volt mód. Munkám során az anyakönyvi adatokat a Microsoft Access 2007 program adatbázisába vittem fel és MySQL adatbázis kezelő szoftverrel dolgoztam fel és így jutottam a következőkben ismertetett eredményekre. A feldolgozásnál a kronologikus megközelítést választottam.

Akadémiák korai története és a jogi képzés kialakulása

Először azonban szeretném bemutatni röviden egyrészt a jogi képzés, másrészt pedig az Egri Érseki Jogakadémia történetét.

A jogi oktatás intézményes keretek között először a nagyszombati egyetemen kezdődött el az országban. A nagyszombati egyetemet 1635-ben alapították, ezzel indult meg az egyetemi szintű jogi képzés. 1667-ben állították fel a jogi fakultást és kezdődtek meg a jogi előadások.⁶

Az akadémia létrejötte hazánkban a protestáns felekezetekhez köthető. Az akadémia szó alatt a felsőoktatás jellegzetes intézményét értették, amely „a 16-17.századi protestáns peregrináció eredményeként terjedt el a magyar nyelvben.”⁷ Akadémia, mint kifejezés a nem egyetemi képzést adó felsőfokú iskolák általánosan elterjedt elnevezésévé vált a 18. századra.⁸ Az akadémia létrejötte a 16-17. századra tehető, amikor a protestáns felekezetek tagjai kénytelenek voltak saját oktatási intézményeket létrehozni. Ennek oka az volt, hogy kizorultak a katolikus egyházi oktatásból.⁹ A bécsi udvar megtiltotta, hogy a protestánsok főiskolákat hozzanak létre az országban, ezért ők külföldi egyetemekre mentek tanulni, ez volt az úgynevezett peregrináció.¹⁰ A megszerzett tapasztalatok és a legújabb ismeretek birtokában hazatért protestánsok a felekezetek igényeire hivatkozva a középfokú oktatást

⁵ Dr. Udvardy László: Az Egri Érseki Joglíceum története (1740-1896), Az Érseki Líceum Könyvnyomdája, Eger, 1898

⁶ Dr. Csizmadia Andor 1969, 577. o.

⁷ Kajtár István - Pohánka Éva szerk.: A Pécsi Püspöki Jogakadémia emlékezete 1833-1923. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Pécs 2009, 17. o.

⁸ Kajtár – Pohánka 2009, 17. o.

⁹ Magyar nagylexikon Budapest 2000, 10:300. o.

¹⁰ Kajtár – Pohánka 2009, 17. o.

erősítették meg. Ennek következtében számos „felekezeti iskola vagy más néven akadémia” jött létre.¹¹ A protestánsok gimnáziumaikat fejlesztették azzal, hogy bölcsészeti, teológiai és jogi oktatást honosítottak meg. Először a gimnáziumi tantárgyak közé helyezték be a jogi tárgyak oktatását.¹² Kezdetben csupán csak 1-2 óra keretében folyt jogi oktatás és ezzel kimerült a jogi képzés. Az 1-2 órában tartott jogi oktatásnak csak az alapvető jogi ismeretek átadása volt a célja.¹³ Először 1664-ben Sárospatakon, 1667-ben Eperjesen indult meg, ezt követte 1730-ban Losoncon, 1742-ben Debrecenben, majd 1742-ben Késmárkon. „A protestáns akadémiákban a bölcsészeti oktatással kapcsolatos természetjogi előadásokból fejlődtek ki előbb a jogi tanszékek, később a jogakadémiák.”¹⁴ Önálló jogi tanszéket állítottak fel 1793-ban Sárospatakon, 1800-ban Debrecenben, 1831-ben Kecskeméten, 1832-ben Pápán, és 1836-ban Máramarosszigeten.¹⁵

Ebben az időben már katolikus akadémiák is működtek. Ezek közül a kassai jezsuita akadémiát említeném, amely 1698-ban kezdte meg működését. Itt a teológiai tanszéken belül lehetett kánonjogot tanulni. Az egyház részére képeztek papokat és tiszttviselőket, nem a világi értelmiség képzése volt a céljuk. Egyedüli kivételt jelentett ez alól a 18. században az egri joglíceum, hiszen itt világi értelmiségieket is képeztek.¹⁶ Sajátos helyzete volt a *Foglár György* által alapítványi formában működő egri jogi oktatásnak a jogakadémiák között. „Az Egri Érseki Joglíceum volt az első modell a jogakadémiák sorában.”¹⁷ A jogakadémia a magyar jogi felsőoktatást nézve a 18-19. század jellemző oktatási intézménye volt.¹⁸

Sok jogakadémia jött létre. Ennek hátterében a társadalom irányából érkező igények álltak. „A városi politikai elit, a középbirtokosság és a városi polgárság”¹⁹ képezte azt a részét a társadalomnak, amely a jogász pálya felé orientálódott. Ennek több oka volt. Első a saját érdekvédelmük. Második oknak tekinthető, hogy e társadalmi csoportok látták el részben az önkormányzati adminisztrációs feladatokat. Harmadik ok volt az érvényesülésre való törekvésük. A jogáspálya érvényesülési utat jelentett számukra.²⁰ „A protestáns középbirtokos nemesség és a városi polgárság körében népszerű intézmények gyorsan

¹¹ Kajtár – Pohánka 2009, 18. o.

¹² Magyar nagylexikon Budapest 2000, 10:300. o.

¹³ Kajtár – Pohánka 2009, 18. o.

¹⁴ Dr. Csizmadia 1969 578. o.

¹⁵ Magyar nagylexikon Budapest 2000, 10:301. o.

¹⁶ Bujdosné Pap Györgyi: Az Egri Érseki Jogakadémia története, kézirat (megjelenés alatt)

¹⁷ Kajtár – Pohánka 2009, 19. o.

¹⁸ Magyar nagylexikon Budapest 2000, 10:300. o.

¹⁹ Kajtár – Pohánka 2009, 18. o.

²⁰ Kajtár – Pohánka 2009, 18. o.

*fejlődtek. Önálló kialakulásuk a 18. századra tehető.*²¹ Minden olyan jogi tárgyat oktattak a jogakadémiákon, melyek a gyakorlati jogásztevékenységhez elengedhetetlenek voltak. A 18. században a protestáns jogakadémiák sikere megalapozta azt, hogy királyi jogakadémiák is létrejöjjenek.²²

Az 1806-ban kiadott II. Ratio Educationisnak több fontos szabályozása és előírása volt. Az akadémiák vizsgálata miatt számunkra a II. ratio azon része fontos amely, részletesen meghatározta az akadémiák tananyagát. *„Akadémiák körébe a kétéves filozófiai, majd hároméves jogi tanulmányokat nyújtó főiskola tartozott.*”²³

Thun Leo birodalmi kultuszminiszter nevéhez fűződik az 1850-1860 között lezajlott magyar iskolarendszer átalakítása. Ez az átalakítás az iskoláztatás minden szintjét érintette. Thun reformját 1855-ben Magyarországra is kiterjesztették. A reform a tanszabadság elvére épült, a tananyag nem volt előírt tankönyvhöz kötve az egyetemen. Bevezette az államvizsgát azok számára, akik doktorátus nélkül akartak az állam szolgálatába állni.²⁴ Az előírt négyéves egyetemi képzési időből az első két évet jelölték meg a jogakadémiai képzés időszakaként. Aki elvégezte valamely jogakadémián az első két évet az egyetemen végezhetette el az egyetemi képzési idő második szakaszát. Ezzel az 1850. évi reformmal egységesítették a jogakadémiai képzést. Tantervük egységessé vált és elrendelték a tandíj kötelezettséget.²⁵ A felekezeti jogakadémiák csak akkor kapták meg az oktatás jogát, ha megfeleltek a jogakadémiákkal szemben felállított képzési feltételeknek. Amennyiben ennek nem feleltek meg, abban az esetben a felekezetek által fenntartott intézményekben a képzés kényszerűen szünetelt. *„A felekezeti akadémiák 1861 októberét követően térhettek vissza a képzési palettára.*”²⁶

A 19. század második fele kiemelkedő a jogakadémiák történetében és a jogi oktatás változásainak szempontjából is. A jogi oktatást egységesítette a kormányzat. 1874. évi jogtanodák újjászervezéséről szóló törvény eredményeként *„a jogakadémiák egyenrangúakká váltak a Budapesti és a Kolozsvári egyetemmel, csupán doktorátust nem lehetett a jogakadémiákon szerezni.*”²⁷ Pauler Tivadar igazságügy-miniszter kijelentette, hogy *„ügyvédi vizsgára a vizsgálóbizottság csak azt bocsáthatja, aki kimutatja, ...hogyan valamely belföldi*

²¹ Magyar nagylexikon Budapest 2000, 10:301. o.

²² Magyar nagylexikon Budapest 2000, 10:301. o.

²³ Mészáros István – Németh András – Pukánszky Béla: Bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe. Osiris Kiadó, Budapest, 1999, 341. o.

²⁴ Dr. Csizmadia 1969 578. o.

²⁵ Kajtár – Pohánka 2009, 25. o

²⁶ Kajtár – Pohánka 2009, 26. o

²⁷ Dr. Csizmadia 1969 579. o.

*egyetemen a jogtudorságot elnyerte.”*²⁸ Az ügyvédi szakmában ezzel a jogtudorságot jelölték meg az alkalmazás feltételéül. Ennek következtében a jogakadémiát végzetek elől részben elzárta annak lehetőségét, hogy az igazságszolgáltatásban karriert csinálhassanak. A századfordulóig és azt követően is az ügyvédi szakma a jogakadémiák számának csökkentését szorgalmazta. Ezt a szerintük gyenge színvonallal magyarázták. A minőségi probléma megoldását további egyetemek létrejöttével szerették volna megoldani.²⁹ 1874-ben 13 jogakadémia működött az országban. Tananyaguk megegyezett a reformok eredményeként az egyetemekével, de jogi doktorátust, tehát teljes értékű végzettséget itt nem szerezhettek. Mivel 1874-ben az ügyvédi pálya esetében a doktorságot adták meg elvárásként, így az 1890-es évekre a jogakadémiák népszerűsége csökkent. Ezért a pápai, győri és nagyszombati jogakadémiát megszüntették. A debreceni és pozsonyi pedig az ott kiépülő egyetem jogi karába olvadt bele.³⁰

Az Egri Érseki Joglíceum története

1740-ben Foglár György hozta létre az egri jogi iskolát katolikus ügyvédképzés céljából.³¹ Ez az első jogtanítás céljából létesített iskola volt Magyarországon. Mivel ez egy főpapi joglíceum volt, ezért rendelkezett olyan sajátosságokkal melyek a többi jogakadémiától megkülönböztették. Az egri jogiskola volt az első szervezett, iskolarendszerű jogi oktatási intézmény, ezért változást eredményezett létrejötté a magyarországi jogászképzésben. Korábban már ismertetett protestánsok által létrehozott középfokú iskolák továbbfejlesztésével a protestáns felekezetek megteremtették a későbbi jogakadémiák alapjait. Erre válaszként szervezte meg Foglár György az egri intézményt, mert visszásnak tartotta, hogy a katolikus egyháznak jogi ügyeinek intézésénél protestáns jogi szakembereket kell alkalmazni.³²

Az intézményben nemcsak az egyházi értelmiség képzése folyt, a nem nemeseken kívüli szabad királyi városok lakói is tanulhattak itt. A katolikus jogászképzés volt továbbra is az elsődleges cél, azon belül is elsősorban az ügyvédképzés. Az alapítónak fontos volt,

²⁸ Kajtár – Pohánka 2009, 29. o

²⁹ Kajtár – Pohánka 2009, 29. o

³⁰ Gergely András szerk.: Magyarország története a 19. században, Osiris Kiadó, Budapest, 2005, 471.o.

³¹ Kiss Péter: Az Egri Líceum az egyetemi gondolattól a „Magyar Athen” jelképéig (1754-’950) In Veres Gábor szerk. AGRIA XLV, Dobó István Vármúzeum kiadása, Eger, 2009, 199.o.

³² Jusztinger János: Az Egri Érseki Joglíceum története (1740-1949) In. Kajtár István – Pohánka Éva szerk. A Pécsi Püspöki Joglíceum emlékezete 1833-1923, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Pécs, 2009, 49. o.

hogyan az intézményben végzettség meggyűlési képviselők is lehessenek és ezeken a gyűléseken megfelelően tudják képviselni a katolikus álláspontot. Ezenkívül a szegényebb nemesi ifjakat akarta támogatni, hogy helyben tanulhassanak, és így ők is megfelelő képzésben részesülhessenek.³³

Az 1806-os II. Ratio Educationis kihívások elé állította az egri jogakadémiát. A rendelet a jogi képzés idejét 3 évre emelte az akadémiákon, kibővítette a tanulmányi rendet. Az Egri Joglíceumban a tanárok számát növelni kellett volna és 3 új tanszéket fel kellett volna állítani. A gyakorlatban a reform nem valósult meg.³⁴

A 19. század első fele az egri joglíceum fénykorát jelentette. Háttérben a II. Ratio Educationis arra vonatkozó rendelkezése állt, hogy „*az egyetem jogi kara és a jogakadémiák a végzettség értékének tekintetében nincs különbség.*”³⁵ Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy egy jogakadémián végzett ember ugyanazon állásokat kaphatta meg, mint aki egyetemet végzett. Egerben is folyamatosan nőtt a hallgatóság létszáma, ahogyan az ország többi jogakadémiáján is. Ennek magyarázata az, hogy a jogi ismeretekkel rendelkező hivatalnokok iránti kereslet nagymértékben megnövekedett ebben az időszakban.³⁶

A virágzásnak az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc vetett véget. Az 1847/48-as tanév tavaszi félévének eseményei miatt elrendelték, hogy május végén már tartsák meg a vizsgákat és a hallgatóságot engedjék útjára. Egerben az oktatás a következő tanévben már nem kezdődhetett meg. 1849/50-es tanévben megkezdődött az oktatás a filozófiai és jogi tanfolyamon, 14 fővel.³⁷ 1850. február 1-jével az abszolutista kormány a tanügyi reform idejére bezárta.³⁸ Az oktatás 10 évig szünetelt.

1861. október 24-én elrendelték a jogakadémiai képzés megnyitását az 1861/62-es tanévtől. A jól megszokott 2 éves struktúrában indult újra az oktatás. Az érsek 1861. október 28-án a Helytartótanácsnak jelentést írt az oktatás elindításáról. Kérvényezte a jogi kurzus állami elismerését és a nyilvánossági joggal való felruházást. Az érsek leírta, hogy a jövő évtől a 3 évfolyamon megindul a képzés.³⁹ Ezzel itt is három évvé válik majd az oktatás. Erre azért volt szükség, mert már az 1855-ös jogakadémiai reform eredményeként a királyi jogakadémiákon is három éves lett a képzés. Az ebben a reformban meghatározott előírásoknak kellett megfelelnie a felekezeti jogiskoláknak is, hogy elnyerjék az állami

³³ Jusztinger János In. Kajtár – Pohánka 2009, 50. o

³⁴ Jusztinger János In. Kajtár – Pohánka 2009, 57. o

³⁵ Jusztinger János In. Kajtár – Pohánka 2009, 58. o

³⁶ Jusztinger János In. Kajtár – Pohánka 2009, 58. o

³⁷ Jusztinger János In. Kajtár – Pohánka 2009, 58. o

³⁸ Kiss Péter In. Veres Gábor szerk. Eger, 2009, 200.o

³⁹ Dr. Udvardy 1898, 363. o.

elismerést és a nyilvánossági jogot. Az érsek azt is leírta, hogy a következő tanévtől a 3. évfolyamon is elindul az oktatás.⁴⁰ 1862-ben a Helytartótanács megadta a nyilvánossági jogot az intézménynek.⁴¹

A jogi kurzus és az intézmény is elnyerte az állami elismerést, így ezután már ténylegesen joglíceumnak lehetett nevezni.⁴² Ez döntő lépés volt, mert ezzel már az állam is elfogadta az iskola működését és az itt végzett hallgatók tanulmányait valamint végzettségét is, ami az 1861/62-es tanévben még nem volt biztosítva. 1863. július 26-án a Helytartótanács rendeletével felállította a joglíceum mellé a bírói államvizsga bizottságot, mely az 1863/64-es tanévben kezdte meg működését.⁴³ Ezzel kialakult a jogiskola szerkezete, amely kisebb változásoktól eltekintve az 1873/74-es tanévig érvényben maradt. Ezt a jogiskolai szerkezetet az 1874-es reform változtatta meg.

Az anyakönyvek felépítése

Dolgozatom alapjául a jogakadémia anyakönyvei szolgáltak. A feldolgozott anyag a Heves Megyei Levéltárban található meg. Sajnos a levéltárban nem voltak meg az 1862/1863 és az 1864/1865 tanévről készült anyakönyvek. A levéltárosok állítása szerint ezek eltűntek, emiatt ennek a két tanévnek a vizsgálata nem történt meg.

Az anyakönyvek felépítését vizsgálva feltűnt, hogy az iskolában a diákok családi hátteréről széles ismeretanyaggal rendelkeztek. A feltüntetett adatok a kiválasztott időszakban többször is változáson mentek keresztül. A változások alatt formai és tartalmi változásokat értek.

Minden anyakönyv sorszámmal kezdődött. Ez után következett a hallgató neve, életkora és vallása egy oszlopban feltüntetve és ilyen kategória minden egyes általam vizsgált anyakönyvben szerepelt. Az életkor feltüntetésében vannak kisebb eltérések, mert van ahol csak a diákok éveinek számát tüntették fel, más hol pedig pontosan megadták a születésük pontos dátumát.

A születési hely is minden anyakönyvben szerepelt. Itt a települést és a vármegyét is megtalálhatjuk. Minden vizsgált anyakönyvben szerepel a szülő vagy gondviselő neve, polgári állapota és a lakhelye. Az elsős tanulókon kívül a többi évfolyam esetében az is

⁴⁰ Kajtár – Pohánka 2009, 26. o

⁴¹ Jusztinger János In. Kajtár – Pohánka 2009, 58. o

⁴² Dr. Udvardy 1898, 365. o.

⁴³ Dr. Udvardy 1898, 367. o.

szerepelt, hogy hol végezték az előző évfolyamot. Külön oszlopba írták kinek és milyen ösztöndíja volt. Az első éveseknél az is fel volt tüntetve, hogy hol végezték el a gimnázium 8. osztályát, és ha szükséges volt, mikor és hol tettek érettségi vizsgát. Az erre vonatkozó adatokat 1865-71-es között és az 1873/74-es tanévben vezették. Sajnos a tantárgyak és a szerzett érdemjegyek nincsenek minden tanulónál feltüntetve. Az anyakönyvekben feltüntették a diákok vallási felekezetét, szociális helyzetükre pedig a tandíjak és ösztöndíjak megjelöléséből következtethetünk. Arra is találtam adatokat, hogy a rendes nyilvános tanulóknak kinél és hol volt szállása és étkezése, de ez sem volt rendszeresen nyilvántartva. Ebben a dolgozatban kissé önkényesen csak az általam legfontosabbnak tartott jellemzőket vizsgáltam meg és elemeztem. A jövőben szeretném kiterjeszteni kutatásomat a többi adat feldolgozására is a tanulók minél teljesebb megismerése céljából.

Kutatási eredmények bemutatása

A tanulók számának változása 1863-74 között

Ebben a fejezetben megvizsgálom, hogyan változott a hallgatók létszáma az általam vizsgált időszakban. A 10 év alatt összesen 586 személy járt az érseki jogakadémiára.

Eleinte úgy gondoltam, hogy az újraindulás után az 1874-ig folyamatosan nőtt a hallgatók létszáma. Amikor erre keresem választ azt kutattam, hogy a kiegyezés a tanulók létszámának változásában jelentett-e észrevehető változást.

A hallgatók létszáma tanévek szerint	
Tanév:	Hallgatók száma:
1863-1864	59
1865-1866	85
1866-1867	113
1867-1868	119
1868-1869	106
1869-1870	115
1870-1871	123
1871-1872	107
1872-1873	106
1873-1874	100

A táblázatból jól látható, hogy az elsődleges elgondolásom csak részben igazolódott, mert a hallgatók száma eleinte növekedett. Látható, hogy az 1863-1864-es tanévben csak 59 hallgatója volt az intézménynek, de ez még csak az újraindulástól számított harmadik tanév

volt. Az is érzékelhető 1868-ig folyamatosan növekedett a diákok létszáma, ekkor ugyanis 123 fő tanult az egri érseki joglíceumban. Az egri jogi képzésben az 1867-ben megkötött kiegyezés nem jelentett fordulópontot. Inkább 1866-ban volt érzékelhető az enyhülés, mert akkor 24,7%-kal nőtt diákok száma.

Az 1871-től 1874-ig a tanulók létszáma viszont csökkenést mutat. Feltételezésem szerint ez összefüggésbe hozható azzal, hogy az 1870-ben egy jogászgyűlésen éles kritikát fogalmaztak meg az egyetemet végzett szakemberek az alacsony színvonalú jogi iskolákkal szemben. Kérték a minisztertől ezek megszüntetését, és azt, hogy csak az állam tarthasson fel ilyen iskolákat. Ezzel a magasabb képesítést szerzett jogászok támadást indítottak a jogakadémiák ellen. Trefort Ágost vallás- és közoktatásügyi miniszter elfogadta a jogászok kérését.⁴⁴ Ebben az időszakban az egyetemi és a jogakadémiai jogászképzés között csak az volt a különbség, hogy a jogakadémiákon nem lehetett doktori címet szerezni. Az is lehet, hogy az 1872-ben alapított kolozsvári egyetem is szívott el diákokat az egri intézménytől, de ennek igazolására vagy megcáfolására további kutatások szükségesek. Az bizonyos, hogy a csökkenés folyamatos volt 1871-től kezdve.

A hallgatók vallási megoszlása 1862-1874 között

Ennek vizsgálata azért fontos, mert a jogakadémiát az egri érsekség és a római katolikus egyház hozta létre és működtette. Az volt az eredeti feltevésem, hogy a diákok többsége a római katolikus felekezethez tartozik. 586 tanuló közül azonban csak 499-nek volt feltüntetve a vallási hova tartozása, vagyis csak 85%-uknak ismerjük ezt a társadalmi jellemzőjét.

Vallás megnevezése	Fő	%
római katolikus	436	87,37
görög katolikus	7	1,40
görög keleti	7	1,40
református	29	5,81
evangélikus	4	0,80

⁴⁴ Kajtár – Pohánka 2009, 28. o

izraelita	16	3,21
-----------	----	------

A táblázatban látható, hogy a vizsgált 10 tanév alatt a tanulók 87,37%-a római katolikus vallási felekezethez tartozott. Ez jól igazolja a feltevésemet, látható, hogy római katolikus többség volt. Általános tendencia volt a korszakban is, hogy egy felekezeti iskolába az azonos felekezetűek jelentkeztek nagyobb létszámban. A görög keletiek és a görög katolikusok százalékos aránya teljesen megegyezett, az anyakönyvekben görög nem egyesült és görög egyesültként szerepel ez a két felekezet. Az izraelitákat Mózes vallásúként vagy héber vallásúként tüntették fel. További kutatási feladat lesz, hogy volt-e összefüggés a tanulók vallási hovatartozása és szülőjük vagy gondviselőjük foglalkozása között.

A hallgatók térbeli jellemzői 1862-1874 között

Ennek vizsgálatát azért tartottam fontosnak, mert szerettem volna kideríteni, milyen mértékben képviseltették magukat az egriek, a Heves vármegyeiek és a szomszédos vármegyékből érkezők a jogakadémián.

A hallgatók vizsgálatánál lehetőség volt arra, hogy a születésüktől kezdve az érettségi helyszínén át egészen a jogakadémiára való beiratkozásukig nyomon kövessük térbeli mozgásukat. Ennek lehetőségét az iskolai anyakönyvekben szereplő adatok teremtték meg. Az anyakönyv adatfelvételének hiányosságai miatt az érettségi helye nincs minden diák esetében kitöltve ezért az erre vonatkozó eredmények nem nyújtanak átfogó képet a vizsgált 10 tanévről. Ezzel szemben a születési hely és a szülő vagy gondviselő lakhelye szinte minden esetben megtalálható. Összesen 258 településről érkeztek hallgatók, ezért szükség volt valamilyen szűkítésre a vizsgálatnál. Úgy döntöttem vármegyék szerint vizsgálom meg azt, hogy hányan jöttek egy vármegyéből a jogakadémiára. Szükség volt egy olyan hallgatói szám megállapítására, amely alapján megfigyelhető, hogy az ország mely területeiről érkeztek nagyobb számban tanulók. Ha egy megyéből 10 diák érkezett az már szerintem egy jelentős létszám volt az adott korban.

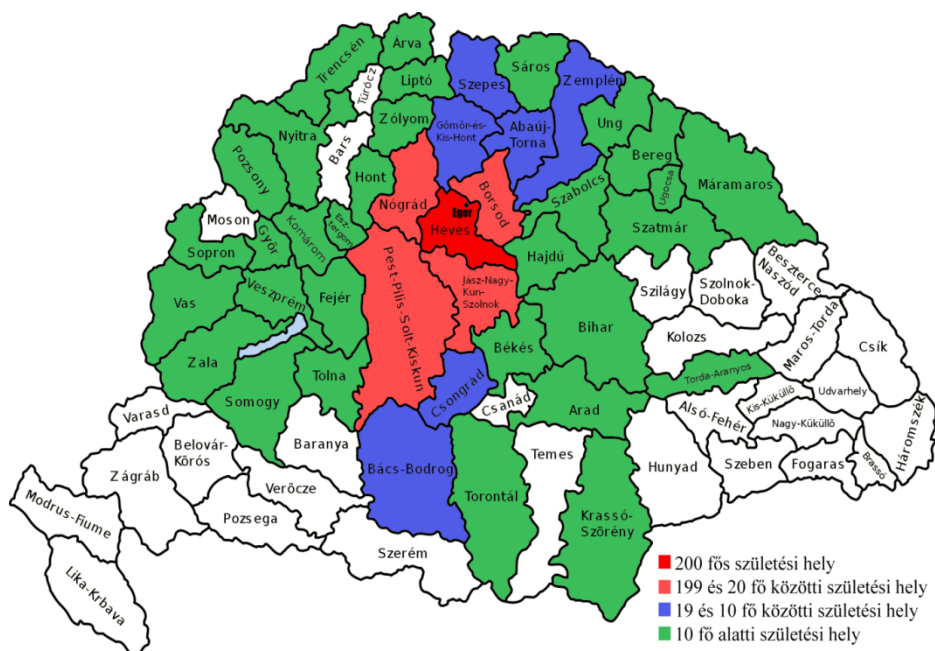
Tanulók születési helyének vizsgálata

Az általam használt térkép az 1881 és 1918 közötti állapotokat mutatja és erre kivetítve ábrázoltam az eredményeket. Az 1875 előtti közigazgatási határokat ábrázoló Magyarország térkép felhasználása ennél sokkal pontosabb elemzést tenne lehetővé, de ennek rekonstruálása, eddig még nem sikerült, de szándékomban áll. Összesen 482 személy esetében volt megadva a születési hely, 152 esetben nem. A születési hely vizsgálatával képet alkothatunk a tanulók származási helyéről. Ezt össze lehet hasonlítani majd a tanulók lakhelyével. Ha a születési hely szerint nézzük a megyék számát, ahol a diákok születtek, az összesen 44 vármegye volt. Érdekes, hogy 2 diák született Alsó-Ausztriában, egyikük Bécsből származott. A térképen látható 4 eltérő szín. A sötétpiros színnel jelöltem azt a vármegyét, ahol a legtöbb diák született. Itt a 482 diák 41,5%-a született. Ebből az a következtetés vonható le, hogy a jogakadémia tanulóinak fő vonzáskörzete születéseket tekintve Heves vármegye volt, bár hivatalosan ezekben az években Heves és Külső-Szolnok vármegyének nevezték. A vármegyén belül Eger állt az első helyen, ahol 124 diák született, Gyöngyösről 33-an származtak. Világos piros színnel jelöltem azokat a megyéket, ahol a születettek száma 199 és 20 közé tehető. Ebbe a csoportba 4 vármegye került. Jász-Nagykun-Szolnokban 44-en, Borsodban 30-an, Nógrádban és Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében 21-en születtek. Ezt a 4 megyét tekintem születések szempontjából Hevesen kívüli másodlagos vonzáskörzetnek.

A szomszédos vármegyékben született hallgatók száma				
Fő	Jász-Nagykun-Szolnok	Borsod	Pest-Pilis-Solt-Kiskun	Nógrád
	44	30	21	21

Ezek az eredmények igazolják az elképzelésemet, miszerint a környező vármegyékből viszonylag sokan származtak, de ha jól megnézzük a térképet, látható, hogy Gömör és Kishont vármegye, amely közvetlenül érintkezik Heves vármegyével, nem tartozik ebbe a körzetbe. Ezzel pedig átlépek a következő kék színnel jelzett területekre, amelyeket a

harmadlagos vonzáskörzetnek tekintek. Ezzel a színnel azokat a megyéket jelöltem ahol 10-19 tanuló született. Ide tartozik pl. Gömör és Kishont vármegye ahonnan 17-en, Abaúj-Torna ahonnan 13-an származtak.

Ha megnézzük azt a 3 szint, amelyről az előbb szó volt, akkor nagyon érdekes képet láthatunk. Az iskola vonzáskörzete csoportosításom szerint az ország középső részét szinte teljesen átfogja. A zöld színnel jelölt vármegyékben 9 vagy annál kevesebb tanuló született. Itt láthatjuk, hogy a Felvidék szinte majdnem minden megyéjében született 1-2 tanuló, és a Dunántúlon és a Tiszántúlon is hasonló volt a helyzet.

A vármegyék szerinti csoportosítás után most szeretném azokat a településeket bemutatni, ahol a legnagyobb számban születtek a jogakadémia tanulói. Eszerint Egerben születtek a legtöbben, 124-en, Gyöngyös a második 33 fővel, ezt követi Miskolc és Jászberény ahol 13-13-an születtek. Ennek több magyarázata is lehetséges, de az egyik legvalószínűbb ok, hogy közel vannak az intézményhez. Az is teljesen természetes, hogy 124 diák kihasználta azt, hogy a jogakadémia az ő szülővárosukban volt.

A tanulók lakóhelyének vizsgálata

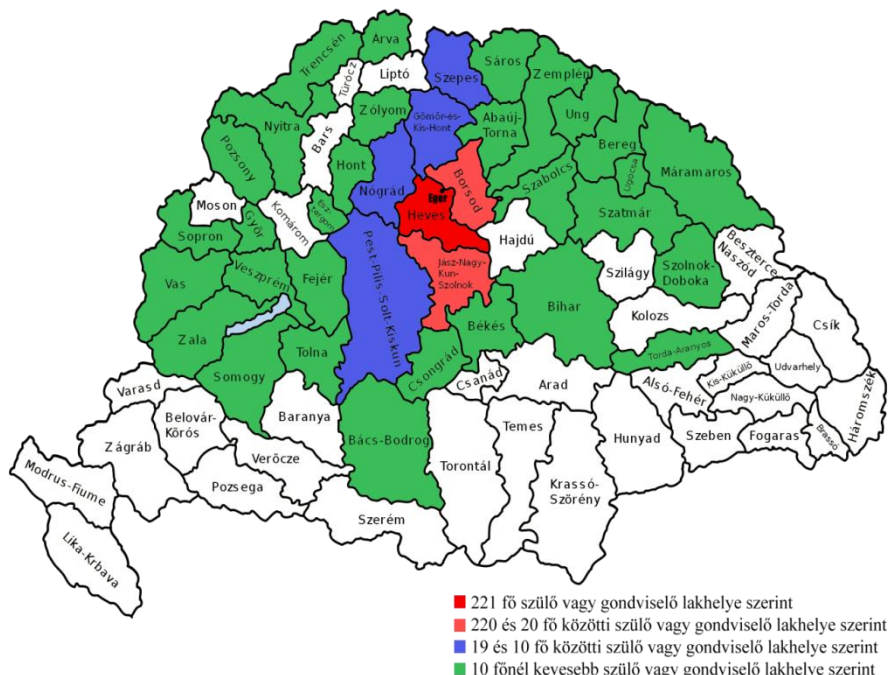
A születési hely és a lakhely nem minden esetben egyezett meg, ezért fontosnak tartottam a szülő vagy gondviselő lakhelyének vizsgálatát. A következőkben azonosnak tekintem a szülők, gondviselők lakóhelyét a diákok lakóhelyével. Ezek alapján elmondható, hogy a származási helyhez képest szűkült a diákok lakókörzete. Ez az adat összesen 457

tanulónál volt megadva és ez 39 vármegye között oszlik meg. 210 diáknál nem szerepelt ilyen település. Ebben a kategóriában is Heves megye azon belül Eger dominanciája érvényesül, ahol 143 diák közeli hozzátartozói éltek. A térképen Heves vármegyét sötétpiros színnel jelöltem, ez volt a leggyakoribb lakóhely itt élt az összes tanuló 48,4 %-a. Világos piros színnel jelöltem azt a két vármegyét, amelyet másodlagos lakóhelynek tekintek. Ez a két vármegye: Jász-Nagykun-Szolnok és Borsod, ahol 43 illetve 34 fő élt.

A szomszédos vármegyékben lakók száma		
Fő	Jász-Nagykun-Szolnok	Borsod
	43	34

1. táblázat Diákok megoszlása szülő vagy gondviselő lakhelye szerint.

Ezúttal is kék színnel jelöltem a harmadlagos helyszíneket, ahol 10-19 tanuló lakott. Ezek: Szepes, Gömör és Kis-Hont, Nógrád, Pest-Pilis-Solt-Kiskun. Ha ezt össze akarjuk hasonlítani a származási helyek térképével, akkor láthatjuk, hogy két megye, ami ott elsődleges helynek számított most csak másodlagos körzetnek tekinthető. Ezek Nógrád, és Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye. Zöld színnel jelöltem azokat a megyéket, ahol kevesebben mint 10-en éltek. Ezekről a területeken azt mondhatjuk, hogy csak nagyon kis számban érkeztek az egri jogakadémiára tanulni.

Azokat a településeket is fontosnak tartom kiemelni, ahol a legtöbb szülő vagy gondviselő vagyis inkább diák élt. Eger ezen a téren is első helyen, 143 fővel. Az a tény, hogy a 124 akadémistának volt szülővárosa, 143-nak pedig lakóhelye, arra enged következtetni, hogy az iskolának is volt némi urbanizációs vonzereje. Gyöngyösön 35, Miskolcon 21, Jászberényben 18 tanuló lakott ebben az időben. Érdekes jelenség, hogy a származás szempontjából is ezek a városok követik Egert.

Települések	Születési hely (fő)	Lakóhely (fő)
Eger	124	143
Gyöngyös	33	35
Miskolc	13	21
Jászberény	13	18

Valamennyire a belső migrációt is ki lehet mutatni az anyakönyvek segítségével. Lehetőség van arra, hogy megtudjuk, amíg ide járt egy tanuló, változtatott-e lakóhelyet. A belső vándorlás vizsgálata ebben a korszakban fontos és a tanulók esetében is kimutatható a lakóhely változtatása. A gazdasági és társadalmi modernizáció egyre inkább kimozdította születési helyükről az embereket és az iskola körzetében is érzékelhető volt. Az úgynevezett urbanizációs migráció azt jelentette, hogy az elköltözők céljai közeli vagy távolabbi városok voltak.⁴⁵

Erre jó példa, hogy az általam vizsgált 10 tanév alatt az 586 hallgató közül 134 lakott máshol, mint ahol született. Azt még nem vizsgáltam, hogy hányan költöztek falról városban vagy egyik városból a másikba, de 38 tanuló esetében kimutatható a lakóhely változtatás. 5 diák esetében többször történt ilyen. Erre jó példa lehet *Czakó Péter* és anyjának lakhelyváltoztatása. Édesanyja magánzóként szerepelt az anyakönyvben, és amikor elkezdett a jogakadémián tanulni, akkor még Hevesen élt, a következő tanévben már Gyöngyösön és a 3. tanévben pedig már Törökszentmiklóson. Ez a személy azért is érdekes, mert a vándorlás minden esetben városból városba történt. A lakhelyváltoztatásnál természetesen közre játszhatott a szülő vagy gondviselő foglalkozása, vagy családi állapotában történt változás. Ennek vizsgálata még nem képezi a dolgozatom részét.

⁴⁵ Gergely András szerk.: Magyarország története a 19. században, Osiris Kiadó, Budapest, 2005, 427.o.

A gimnáziumok helyének vizsgálata

Ennek az adatsornak a vizsgálata azért fontos, mert a rendkívüli tanulók érettségi nélkül is elkezdhatték tanulmányaikat, így az ő esetükben csak a gimnázium helyét adták meg. Ez az adat 1865-71 között valamint az 1873/74-es tanévben szerepel az iskolai anyakönyvekben. Összesen 223 tanulónál volt beírva a középiskola helye. Ebből Egerben végezte gimnáziumi tanulmányait 140 személy, ez az ismert tanulók 62,78 %. Itt is Eger elsősege a meghatározó. 84 olyan diák volt, akik más városokban jártak gimnáziumba. Ezen belül is felehet állítani egy rangsort. Ebben a táblázatban azokat a településeket mutatom be ahol a tanulók közül viszonylag sokan végezték gimnáziumi tanulmányaikat. 4 ilyen település van, mindegyik olyan vármegyében fekszik, amely születési és lakhely szempontjából is fontos vonzáskörzetnek számítanak. Miskolc Borsod vármegyében van, a születési hely és a szülő vagy gondviselő lakhelyének szempontjából is az iskola vármegyéjén kívüli fő körzetnek számított és most a gimnázium elvégzésének szempontjából is fontos volt. Ugyanez mondható el Jászberény, Kecskemét és Pest esetében is.

Település megnevezése	Fő
Miskolc	12
Jászberény	9
Pest	9
Kecskemét	8

A gimnáziumok helyszínei

Az érettségi helyének vizsgálata

Az iskolai anyakönyvekben benne szereplő és megvizsgált következő adat az érettségi helyszínére vonatkozik. Érettségi vizsgát gimnáziumi tanulmányaikat befejező tanulók tehettek. A jogakadémiákra a 8 osztályos humán gimnáziumok elvégzése után és az érettségi letételét követően mehettek. Humán gimnáziumok száma és az oda járó tanulók száma a dualizmus időszakában meghaladta a reáliskolákét, ennek oka az volt, hogy a közéletben

humán és jogász készségeket vártak el leginkább.⁴⁶ Ez az adat 1865-71 között valamint az 1873/74-es tanévben szerepel az elsőéves hallgatók esetében. Ez a bejegyzés 201 hallgatónál volt olvasható. Az egész általam vizsgált egész időszakra ebből nem lehet levonni határozott következtetéseket, de néhány megjegyzés megengedhető. A térképen azokat a városokat jelöltem be, ahol az akadémisták érettségit tettek, és azt is feltüntettem, hogy egy városban hányan érettségiztek. Ebből az adatsorból következtetni lehet arra, hogy a jogakadémia diákjai közül 123-an fejezték be sikeresen gimnáziumi tanulmányaikat Egerben. Ebben az időszakban a ciszterci rend tartott fenn híres gimnáziumot Egerben, amely magas színvonalú oktatást biztosított a diákoknak.

Település megnevezése	Fő
Miskolc	11
Jászberény	9
Pest	8
Kecskemét	8

Az egy településen érettségizettek száma

A táblázatban azt a 4 települést gyűjtöttem össze, ahol Egeren kívül a legtöbb diák érettségizett. Itt is ugyanaz a tendencia figyelhető meg, mint az előző fejezetben, mert ugyanaz a 4 város emelkedik ki.

Annak vizsgálatára is lehetőséget teremtenek az iskolai anyakönyvek, hogy kiderüljön, milyen arányban voltak azok a tanulók, akik nem közvetlenül az érettségi letétele után kezdték el a jogakadémiai tanulmányaikat hanem később. Már említettem, hogy ez is részleges adatfelvétel volt, ezért erre nézve teljesen átfogó képet nem kapunk. Véleményem szerint ebből arra lehet következtetni, hogy mennyire volt tudatos a jogi pályára készülés. Szerintem azok a hallgatók, aki érettségi után több évvel kezdték el jogi tanulmányaikat, már ilyen területen dolgozhattak, vagy nagyobb hivatástudattal rendelkeztek, mint a középiskolai padokból néhány hónapja kikerült fiatalabb társaik. 190 hallgatónál volt megadva pontosan ez az adat, akik közül 31 személy nem közvetlenül az érettségi után kezdte látogatni a jogakadémiát. Ezek a tanulók átlagosan 2,7 év múlva kezdték el az iskolát. Mi lehetett ennek

⁴⁶ Gergely András Budapest, 2005, 467.o

az oka? Ezt pontosan megválaszolni az anyakönyvek segítségével egyelőre nem lehet, a választ csak újabb források bevonásával tudnám megadni. Talán családjuk anyagi helyzet miatt kellett a középiskola elvégzése után kellett hivatali munkát vállalniuk, és csak később nyílt lehetőségük a továbbtanulásra.

Két tanuló esetében az érettségi ideje és az iskola elkezdésének ideje között több mint 10 év telt el. Az egyik *Ruks Viktor* volt, aki 35 évesen kezdte el a jogakadémiát. Nagykorú volt, Egerben élt és érdekes az is, hogy 13 évvel korábban vagy is 22 évesen Egerben tette le az érettségit. Nyilvános rendes hallgatóként járt ide, azaz valószínűleg olyan munkahelye volt, ahol ezt megengedhette magának. *Kados Vince* volt a másik, ő 15 évvel az érettségije megszerzése után kezdte el a jogakadémiai tanulmányait az 1869/1870-es tanévben, ekkor volt elsőéves. Nagykorú és magántanuló, valamint önálló volt. A legtöbb esetben viszont az volt a jellemző, hogy a fiúk közvetlenül az érettségi bizonyítvány megszerzése után elkezdi jogakadémiai tanulmányait. Ennek háttérében az az elképzelés is állhatott, hogy ha megszerezték a jogi végzettséget, akkor ebben az időszakban még könnyen találhattak állást maguknak, pályájuk ki volt jelölve.

Eger	123
Miskolc	11
Jászberény	9
Kecskemét	8
Budapest	9
Szeged	7
Lőcse	5
Rozsnyó	4
Kassa	4
Győr	3
Nagyszombat	3
Besztercebánya	2
Máramarossziget	2
Újvidék	2
Aszód	1
Baja	1
Debrecen	1
Esztergom	1
Igló	1
Kémárk	1
Szabadka	1
Szarvas	1
Ungvár	1

A hallgatók társadalmi háttérének vizsgálata

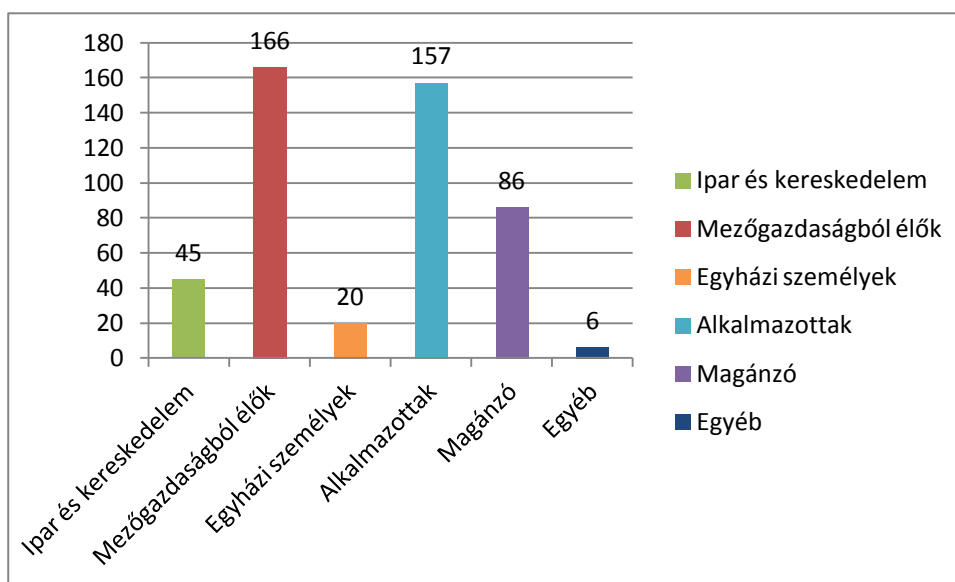
Az iskolai anyakönyvek adatai lehetőséget teremtenek arra, hogy megvizsgáljam, milyen társadalmi csoportból származnak a tanulók. A megélhetésre vonatkozó adatfelvétel következetes volt, ezáltal az egész vizsgált időszak hallgatóságának társadalmi háttéréről alkothatunk képet.

Feltételezésem szerint a szülő vagy gondviselő polgári állapotát a tanulók személyes bemondása alapján töltötték ki. Emiatt lehetséges az, hogy összesen a vizsgált 10 tanév alatt 586-an jártak ide, de a megadott foglalkozások száma tanulókhöz kötve 491-re jön ki. 219 esetben nem lett megadva foglalkozás, vagy ahogyan az anyakönyvben szerepel a polgári állapot. Ez azért lehet ilyen nagyon sok, mert az adatbázisban minden tanévben benne vannak az adatok tanulókhöz kapcsolva. Volt olyan, hogy az egyik tanévben meg volt adva a foglalkozás a következőben pedig nem, így a 219-ben ezek az esetek is benne vannak. Erre jó példa *Grónay Sándor*, aki először nem adta meg az apja foglalkozását, majd a következő tanévben polgár lett beírva a polgári állapotot jelző rovatba.

Itt is egy érdekes jelenség figyelhető meg. Van olyan hallgató, akinél mind a 3 tanévben ide járt, és mindig mást mondott be a szülő vagy gondviselő foglalkozásának. Ilyen 136 esetben volt. Mivel minden tanévben voltak ilyen jellegű változások, ezért ezeket felvittem az adatbázisba, amelynek segítségével táblázatokot készítettem. Egy diák szülője vagy gondviselője ezáltal több foglalkozási típusban is szerepel. Ezt konkrét példákkal is érzékeltetem. *Kapetter Béla* apja elsőéves korában, mint pénzügyi tanácsadó dolgozott, következő tanévben pénzügyi felügyelő volt, majd utolsó tanévben királyi hivatalnokként szerepelt az iskolai anyakönyvben, ami lehet, hogy mindig ugyan azt a munkakört jelentett. Az a gyanúm, hogy egyszerű hiúságból a tanulók sokszor előkelőbbnek mutatták a szüleiket a valóságnál. *Mártonffy László* édesapja előbb ügyvédként, majd káptalani ügyvédként szerepel a forrásban.

Ennek az adatsornak a vizsgálata több problémát is felvetett. Először is sok fejtörést okozott, hogyan lehetséges a polgári állapot és a foglalkozás fogalmának összhangba hozása. Szükség volt egyfajta kategorizálásra, mert összesen 91 különböző foglalkozás vagy polgári állapot szerepel a forrásokban. Különböző kategóriákat alakítottam ki, összesen 6-ot. Ezek: ipari- és kereskedelmi tevékenységből élők, mezőgazdaságból élők, alkalmazottak, magánzók, egyházi személyek és az egyéb kategória. Az adott korban készült népszámlálási adatok vizsgálata során még tapasztaltabb kutatóknak is nehézséget jelent olyan kategóriák

kialakítása, melyek a legjobban mutatják a foglalkozási szerkezetet. Emellett tovább nehezítette a kategóriák kialakítását, hogy a magyar társadalom tagozódását még a 19. század második felében is sajátos kettősség jellemezte. „Minden szinten megfigyelhető a rendi eredetű régi és az újonnan keletkezett elemek tartós egymás mellett élése.”⁴⁷

Társadalmi-foglalkozási kategóriák szerinti arányok

Látható a diagram alapján, hogy a legtöbben voltak a mezőgazdaságból élők, ezután következtek az alkalmazottak, őket követték a magánzók, a negyedik helyen voltak az az iparból és kereskedeleméből élők, majd az egyházi személyek és az egyéb állapotúak zárták a sort.

A 19. század első felében 3 meghatározó ok volt, amely hozzájárult a gimnázium elvégzéséhez. Az első az, ha a tanulók lakhelyén volt ilyen iskola, a második, ha a szülők nemesi származásúak voltak, a harmadik pedig, ha az apa vagy gondviselő is rendelkezett gimnáziumi végzettséggel.⁴⁸ Az 1860-as években még jelentős mértékben érvényesült ez a gondolkodás, ezért ezt a megállapítást az általam vizsgált jogakadémiára vetítem ki. Ebből a 3 tényezőtől azt emelném ki, hogy mindenképpen növelte az esélyét a jelentkezésnek, ha valaki a jogakadémia székhelyén élt, ha a szülő vagy gondviselő nemesi vagy értelmiségi

⁴⁷ Fónagy Zoltán: Modernizáció és polgárosodás. Magyarország története 1849-1914-ig, Csokonai Kiadó, Debrecen, 2001 170. o.

⁴⁸ Sasfi Csaba: Az oktatás társadalomtörténeti megközelítése: négy dunántúli nemesifjú kiművelése a reformkorban 28. o. In: Korall Társadalomtörténeti folyóirat 2001. Tavasz - Nyár 3-4. szám <http://epa.oszk.hu/00400/00414/00003/pdf/sasficsaba.pdf> letöltés ideje: 2012.03. 21.

származású volt, és ő is tanult gimnáziumban vagy a jogakadémián. Ezt a megállapításomat a többi csoport vizsgálatánál is figyelembe lehet venni.

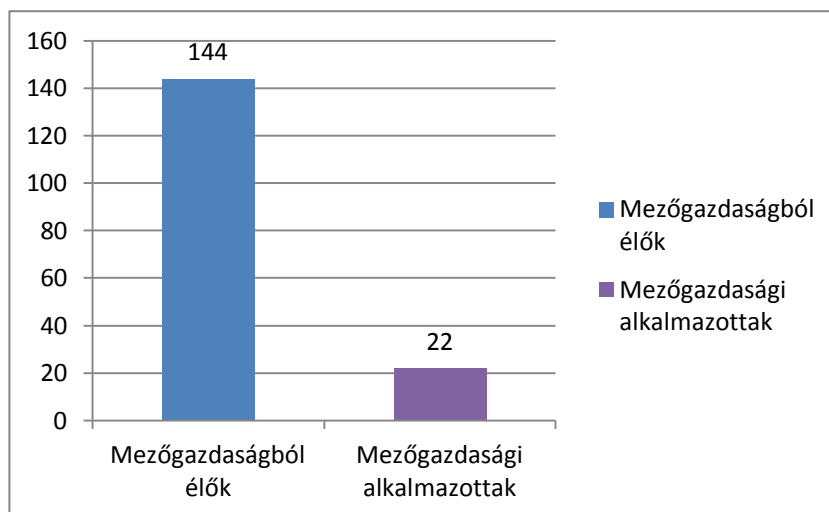
A magánzók csoportja volt az egyik legnehezebben körülhatárolható kategória. Magánzók egy korabeli lexikon meghatározása szerint azok voltak, akik nyilvános hivatalt nem töltöttek be, vagyonukból, tőkéjükől éltek.⁴⁹ Ez a csoport azért van jelen olyan nagy számban, mert a hallgatók polgárként és magánzóként is megjelölték szüleiket vagy gondviselőiket a három év alatt. Ez azt jelenti, hogy a kortársak sem voltak biztosak abban, hogy mit jelent ez az elnevezés, ezért szinonimaként használták a két fogalmat. Ha egyes esetekben vizsgáljuk azt, hogy mit jelentett a magánzó társadalmi állapota, érdekes eredményekre lehet jutni. Vegyük például *Frank Dávid* tanuló esetét, akinek az apjánál az első tanévben még *iparos* van megjelölve, a következő tanévben már, mint *magánzó* szerepel, az utolsó említéskor pedig *kereskedő* kifejezést olvasunk. Azt gondolom, hogy itt vehető észre leginkább, hogy a polgári állapotnál lévő adatokat a tanulók személyes bemondása alapján rögzítették az iskolai anyagokban. Frank Dávid esetében egy különös logikát ragadhatunk meg. Az ő példája tükrözheti azt, hogy büszke volt rá, hogy az édesapja nem alkalmazott, hanem magánzó, mai kifejezéssel élve magánvállalkozó, mivel iparosként és kereskedőként is lehet valaki önállóan tevékenykedő személy. Azt hiszem, mintha a tanuló kissé dicsekedni szeretett volna édesapja független egzisztenciájával.

Gergely Sándor esete is tanulságos, mert az édesanyja, az első évben polgárnőként, a második évben pedig magánzóként volt nyilvántartva. Más személyek alapján arra lehet következtetni, hogy a hölgy lakása, szülője, üzlete, vagy műhelye bérbe adásából szerezhette meg jövedelmét. Elég sok pénze lehetett ahhoz, hogy foglalkozás nélkül is eltartsa magát és gyermekeiket is taníttassa. Más személyeknél ez csak átmeneti állapot volt, 1-2 évig nevezték apjukat vagy gondviselőjüket magánzónak.

A mezőgazdasághoz tartozók csoportjának kialakítása is több nehézséget jelentett számomra, mivel a társadalommal foglalkozó tanulmányok és egyéb munkák ilyen csoportot nem határoznak meg, vagy ha igen, akkor ezt tovább differenciálják. Ezért nekem is további finomításokat kellett végezni ebben a kategóriában.

A mezőgazdaságból élőkön belül két csoportot alakítottam ki. Az egyikbe azokat soroltam, akiket ma őstermelőnek is nevezhetnénk vagyis a földbirtokosokat, a földműveseket valamint minden olyan személyt, akinek földtulajdona volt. Ez tette ki a nagyobb részt. A másik kisebb csoportba a mezőgazdasági alkalmazottakat tettem.

⁴⁹ Pallas nagy lexikona <http://www.mek.iif.hu/porta/szint/egyeb/lexikon/pallas/html/066/pc006684.html#2>
Letöltés ideje 2012.04.030.

A *mezőgazdaságból élők* csoportjába soroltam a birtokosokat, a földművelőket, a földbérlőket és a közbirtokosokat. A birtokosok esetében a forrás nem tartalmazza azt, hogy hány hold földjük volt. Emiatt nem lehet elkülöníteni a nemesi birtokosokat és a jobbágyfelszabadítás során földhöz jutott parasztokat. A közbirtokosok valamely közbirtokosság tagjai voltak. A közbirtokosság a korabeli lexikon szerint „*a társas birtoklásnak egy neme, mely nemesi birtokokra és az azokkal kapcsolatos jogokra vonatkozik. A közbirtok tehát közös nemesi birtok, melyet a közbirtokosság tagjai közösen használnak, vagy melynek jövedelmében bizonyos arány szerint részesülnek.*”⁵⁰ Összesen 3 közbirtokost találtam, akiknek gyermekei a jogakadémián tanultak. Ez a 3 tanuló *Beőthy Miklós, Kovács István és Törőcsik Endre* volt. Valószínűleg nemcsak ők voltak nemesi származásúak, de ennek kiderítéséhez egyelőre nincs több forrásom. Tanulságos lehet annak a vizsgálata, hogy az egyes társadalmi rétegek milyen okból küldték gyermekeiket a jogakadémiára tanulni. Ez egyrészt mentalitástörténeti kérdés másrészt valószínű, hogy a szülők egy általuk biztosnak tartott pályát választották fiaiknak, amiből reményük szerint később meg tud élni.

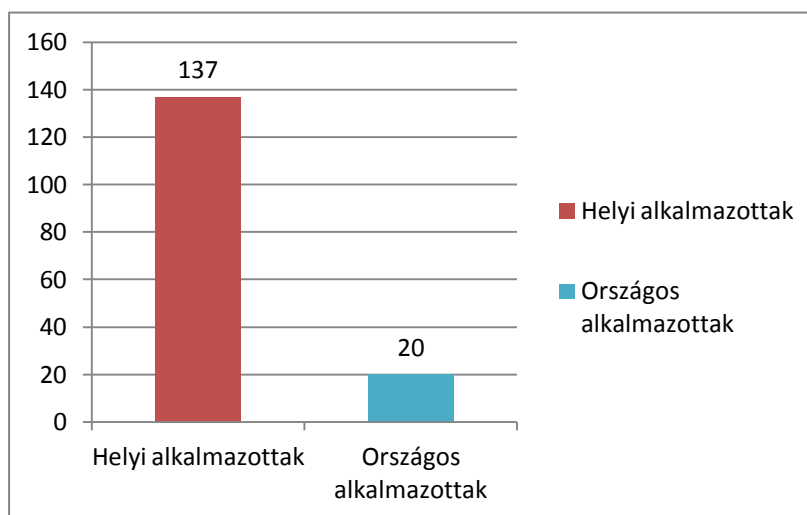
Földművelő szülővel vagy gondviselővel 9 tanuló rendelkezett. Az ő döntésük hátterében az állhatott, hogy a szülők könnyebb és kényelmesebb életet akartak gyermekeiknek. *Angyalosy József* apja Egerben élt és földművelőként dolgozott. Ebben az esetben a fiatalember tanítása olcsóbb volt, hogy a lakhelyén folytatott felsőfokú képzést. Elképzelésem szerint az lehetett az egyik ok, hogy ide járt, a másik pedig, hogy jogász végzettséggel, amit az intézményben szerzett, könnyen el tudott helyezkedni, mert az állam irányából meg volt az igény az ilyen végzettséggel rendelkezőkre.

⁵⁰ Pallas nagy lexikona <http://www.mek.iif.hu/porta/szint/egyeb/lexikon/pallas/html/060/pc006074.html#3> (letöltési idő 2012.04. 30)

Figyelemre méltó *Beöthy Lajos*, akinek nemesi birtokai voltak, és ő maga és két gyermeke is a jogakadémia tanulója volt. Egyébként 1875-86 között ő volt Heves vármegye első főispánja.⁵¹ Ez azért is példaértékű, mert nem ez volt az egyetlen eset volt, amikor apa és fia ebben az iskolában tanult, de arra is számos példa van, hogy egy családból több testvér is a jogakadémiára járt. Erre a Tolvay testvéreket említeném, mert *Tolvay Jenő* 1865-ben kezdte meg tanulmányait, testvére, *Tolvay Ágoston* pedig az 1870-ben.

A *mezőgazdasági alkalmazottak* csoportjába soroltam pl. az uradalmi pénztárnokot és a jószágfelügyelőt is. Ez a csoport azonban nem tekinthető teljesen pontosnak, mert az ilyen beosztású személyeknek is tanult embernek kellett lenniük, hogy betölthessék ezeket a pozíciókat. Lehetett volna őket tisztviselőnek is minősíteni, más szempontból viszont a fizetésüket az uradalomban végzett munkájuk után kapták, tehát közvetve a mezőgazdaságból éltek és lehetséges, hogy volt egy kis földbirtokuk is. Ezt a csoportot én találtam ki, a társadalomtörténeti kutatásokban ilyenrel nem találkoztam.

Az alkalmazottakon belül is két csoportot alakítottam ki, az egyiket a *helyi alkalmazottaknak* neveztem, ide soroltam a városi és vármegyei hivatalnokokat, tisztviselőket, valamint az orvosokat, ügyvédek, levéltárnokot, akik lokális tekintéllyel rendelkeztek. Akkor fogadható el ez a csoport, ha megnézzük, hogy ezek a személyek viszonylag kis hatáskörű tevékenységet folytattak. Tevékenységük eredménye helyi szinten érvényesült. Ide is sok - ma már értelmiséginek nevezhető - foglalkozás képviselői kerültek be, ezért külön kell a későbbiekben szólni majd az értelmiségről.

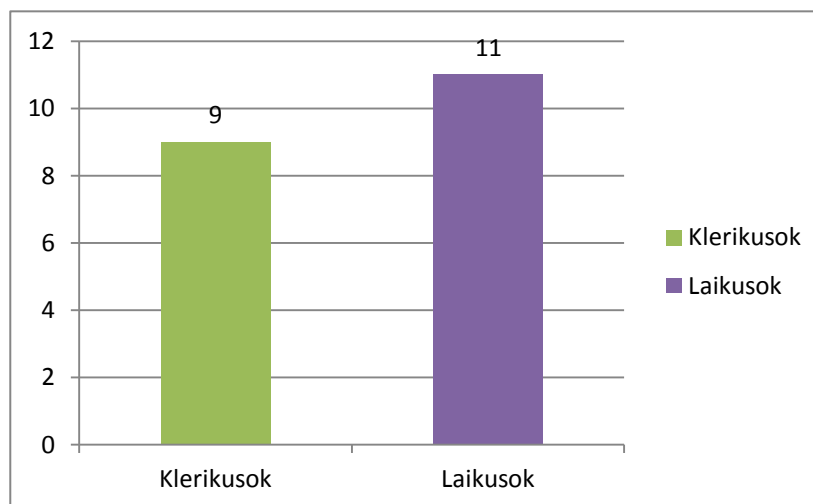

⁵¹ Bán Péter szerk.: Heves megye történeti archontológiája (1681-)1687-2000 Heves Megyei Levéltár, Eger, 2011 344.o.

Az országos alkalmazottak közé soroltam az állami alkalmazottakat pl. a királyi hivatalnokot, közlekedési minisztert, kamaratisztet, a különböző katonai alakulatok parancsnokait (kapitány, császári és királyi ezredes). Az országos alkalmazottak csoportjába sorolt foglalkozások esetében a munkájuk – véleményem szerint - az egész ország irányításához hozzájárult.

Az egyházi személyeken belül is két csoport kialakítására volt szükség. Az egyiket a klerikusokból alkottam, idesoroltam azokat a gondviselőket, akik felszentelt egyházi személyekként szerepeltek az anyakönyvben. Volt köztük plébános, lelkész, prépost, kanonok és püspök, és ők a jogakadémiára járó diákok gyámjai voltak. Mivel teológiát végeztek és papként tették a kötelességüket, nem szülőként jegyezték be őket. Kivételt ez alól csak egy lelkész jelentett, mert szerintem ő protestáns felekezethez tartozott, neki lehetett családja.

A laikusok csoportjába azokat tettem, akik az egyház alkalmazásában álltak, de valószínűleg világi személyek voltak. Ilyen volt a kántor, a harangozó, akik nem rendelkeztek magasabb iskolai végzettséggel. Felsőfokú iskolát végezhetett viszont a laikusokon belül a káptalani tiszttviselő, a káptalani ügyvéd, az érseki levéltárnok, az érseki jogigazgató, a jogtanár. Érdekes, hogy az egyházi személyeken belül a klerikusok és a laikusok aránya csak kicsit különbözik, mert a laikusok 55%-ot, a klerikusok pedig 45%-ot tettek ki.

Az értelmiségről külön kell szólni, mert úgy láttam, hogy ebben az időszakban a szülők és gondviselők között a számuk folyamatosan növekedett. Az általam kialakított kategóriákon belül is elég sok értelmiségi található. A későbbi mobilizációs vizsgálatok elvégzéséhez fontos lesz tudni, hogy hány szülő vagy gondviselő volt értelmiségi.

Kiket tekinthetünk a vizsgált időszakban értelmiségieknek? Erre a választ az 1848. évi V. törvénycikk. 2. paragrafusából kapjuk meg. Akkor az értelmiséghez tartoztak a „*tudorok, sebészek, ügyvédek, mérnökök, académiái művészek, tanárok, a magyar tudós társaság tagjai, gyógyszerészek, lelkészek, segédlelkészek, községi jegyzők és iskolatanítók*”⁵², de egy pár hónap múlva már a gazdatisztek is értelmiséginek számítottak. Először a 20 évvel későbbi állapotokra is ezt a meghatározást vettem figyelembe, így 81 olyan szülő vagy gondviselő volt az anyakönyvben, akik értelmiségiek közé sorolhatóak. 491 tanulónál volt megadva a foglalkozás vagy a polgári jogállás, és ebből az 1848-as definíció szerint 16,5%-ot tesznek ki az értelmiségiek.

A szabadságharc leverése és a kiegyezés közötti időszakban eltűntek az értelmiség és a polgárosodás fejlődésének útjából a rendi akadályok, ezért az értelmiség száma feltételezhetően növekedett. A jogakadémiát elvégeztek is az értelmiség számát növelték, ezért tartom fontosnak ezt a vizsgálatot. Ennek a kategóriának a kialakításában más szempontot is figyelembe lehetne venni, hiszen az 1857-es népszámlálás esetében a tulajdon volt a rendező elv.⁵³ Az 1869-es népszámlálás alapján kialakított értelmiségi kategória alapján⁵⁴ is megnéztem, hogy az egri jogliceumban tanuló diákoknál hány szülő vagy gondviselő számított ilyen keresetűnek.

⁵² Mazsu János: A dualizmus kori értelmiség társadalmi forrásainak főbb változási tendenciái. In.: Történelmi szemle 23. évf. 2. sz. 290. o.

⁵³ Gyáni Gábor – Kövér György: Magyarország Társadalomtörténete. A reformkortól a második világháborúig Osiris Kiadó, Budapest, 2006 72.o.

⁵⁴ Mazsu János In.: Történelmi szemle 23. évf. 2. sz. 291. o.

Értelmiségi keresetű szülők vagy gondviselők száma	
Foglalkozás	db
Pap, lelkész	9
Közhivatalnok	37
Pedagógus	6
Gazdatiszt	17
Ügyvéd	32
Orvos	11
Humán értelmiségi	3
Műszaki értelmiségi	2
Összesen	117

Az 1869-es népszámlálási besorolás alapján az általam vizsgált időszakban a fenti foglalkozási ágak képviselői számítottak értelmi keresetűeknek. Az összeshez képest ez 23,83%-ot tesz ki a foglalkozásokon belül. Ezeknek a szülőknek vagy gondviselőknek a gyermekei mai kifejezést használva már második generációs értelmiséginek nevezhetők. Azok teszik ki ezt a csoportot, akik gimnáziumot vagy polgárit végzett szülők vagy gondviselők gyermekei voltak.

Nem szabad kihagyni az önrekrutáció fogalmát sem a vizsgálatból, amelynek jelentése a szakma dinasztikus hagyományozása. Már mások is rámutattak, hogy az értelmiség körében az önrekrutáció meghatározó tényező volt.⁵⁵ A jogász végzettségűek estében is megfigyelhető ez a tendencia. Mivel még nem lehet pontosan tudni, hogy kik fejezték be Egerben a tanulmányaikat és hányan dolgoztak később jogász munkakörben, még csak azt lehet megállapítani, hogy kik azok a tanulók, akik apjuk foglalkozását követve Egerben kezdték el a jogakadémiát. Az biztos, hogy a vizsgált időszakban 43 diák volt, akinek apja vagy

⁵⁵ Keller Márkus: Ki is vagyok én, mi is az én nevem?– Denis Sdvižkov: Das Zeitalter der Intelligenz. Zur vergleichende Geschichte der Gebildeten in Europa bis zum Ersten Weltkrieg In.: Korall 2007 szeptember 28-29 szám 250. o. <http://epa.oszk.hu/00400/00414/00020/pdf/247-252.pdf> letöltés ideje: 2012.03.12.

gondviselője jogi végzettségű volt, 32 fő közeli hozzátartozója pedig ügyvédként dolgozott. Egy 1855-ös rendelet határozottan elválasztotta egymástól a jogakadémiai és az egyetemi oktatást, de megmaradt annak a lehetősége, hogy a hároméves akadémiai képzés után bárki egyetemen tanuljon még két évet és jogi doktorátust szerezzen.⁵⁶ Az önrekrutáció vizsgálatához az egyetemek hallgatói között is nyomon kellene követni az egri akadémistákat, de már az eddigi kutatásokból is le lehet vonni egy következtetést. A jogot tanult szülők gyermekei előtt nyitva állt az út, hogy folytassák apjuk hivatását, így erre a hagyományra a már említett Beöthy Miklós és Károly volt a legjellemzőbb példa. A jogászai munka nagy társadalmi megbecsülése arra készítethette a gyermekeket, hogy folytassák apjuk pályáját.

Összegzés

A jogakadémiák szempontjából az 1874-ig terjedő időszak volt az, amikor még a jogakadémiák száma gyarapodott, a tanulók száma is növekedett és az intézmények jogi képzései iránt nagy volt az érdeklődés az állam és a társadalom részéről is. Mivel akik ügyvédek szerettek volna lenni, 1874 után inkább már az egyetemek jogi fakultásait választották, mindenképpen szükséges volt a képzés csúcspontján egy társadalomtörténeti metszetet készíteni. Szerintem ezért fontos ennek az időszaknak a vizsgálata. Az Egri Érseki Joglíceum esetében a vizsgált időszakban benne van az újrakezdés, majd a fellendülés dinamikája.

Az iskolai anyakönyvek adatai alapján több szempontból vizsgáltam meg a tanulókat. Bemutattam, hogy a vizsgált időszak elejéhez képest 1867-ig folyamatos létszámgyarapodás figyelhető meg, ami 1870-ben érte el a legmagasabb pontot. A kiegyezést követően megfigyelhető volt egy kisebb visszaesés, de erről nem lehet kijelenteni, hogy közvetlen kapcsolatban lett volna ezzel az eseménnyel.

A vallási felekezetek megoszlása jól mutatja, hogy a jogakadémia túlnyomó részt római katolikus vallású fiatalok által látogatott intézmény volt, és a római katolikusok aránya 87,37 % volt. Ez azonban nem jelentett korlátot, mert más felekezetek tagjait is befogadta és ez minden konzervativizmusa ellenére toleranciát jelentett. Ez elsődleges elképzelésemet

⁵⁶ Kajtár – Pohánka 2009, 26. o.

igazolta. A származás és a lakhely szempontjából is beigazolódott a hipotézisem, mely szerint a Heves vármegye és a környező vármegyék tekinthetők a fő vonzáskörzetnek.

A társadalmi háttér vizsgálat okozta a legnagyobb kihívást számomra. A mezőgazdaságból élők és az alkalmazottak gyermekei képviseltették magukat a legnagyobb arányban. Mind a két kategória több mint 30%-ot tesz ki. Jelentős csoportot alkottak még a magánzók, akik 17,51%-ot tettek ki. A magánzók kategóriája a saját tőkéjükből éltek, ebből azt a következtetést lehet levonni, hogy elég sok pénzük volt ahhoz, hogy rendszeres munka eltartsák magukat és gyermekeiket is taníttassák. Az értelmiséginek nevezhető foglalkozásokról is készítettem egy csoportosítást. Ebben 117 szülő vagy gondviselő került bele, és ez az összeshez viszonyítva 23,83%-ot tett ki. Ebből az eredményből azt a következtetést vontam le, hogy az értelmiségi foglalkozásúak gyermekeiket is jelentős mértékben értelmiségi pályára szánták. Ezen kívül kis mértékben, de már kimutatható volt az önrekrutáció.

A hallgatóság létszámára vonatkozó eredményeken kívül minden vizsgált adat esetében lehetőség van és szükséges még több forrást bevonva további vizsgálatokat végezni, hogy pontosabb következtetések szülessenek. Mivel az iskolai anyakönyvekből nem tudjuk meg, hogy kik végezték el az iskolát, kik tettek államvizsgát, ahhoz, hogy megtudjuk, hányan fejezték be az Egri Érseki jogakadémián tanulmányaikat, szükség lesz az államvizsgák jegyzőkönyveire. A pontosabb korabeli térképek még árnyalhatják a diákok térbeli jellemzőit, de mindenképpen hitelesebbé teszik a kutatás topográfiai kiterjedését. A társadalmi csoportok is finomításokra szorulnak, mert pl. fontos lenne kideríteni, hogy pontosan hány nemesi származású tanuló volt és milyen mértékű volt a jogászok társadalmi háttérének átalakulása az egri iskola hatáskörében.

Egy hosszú út közben azonban érdemes volt egy pillanatfelvételt készíteni, amely nemcsak a megtett utat mutatja meg, hanem a hegy csúcsáig még hátralévő utat és akadályokat is felvillantja. Ezért ezt a kutatást nem tekintem lezártnak.

Conclusion

The theme of my thesis is the social historical analysis of the students of the Egri Érseki Jogakadémia from 1862 to 1874 on the basis of the school registers. During my studies we have spoken about the development and changes of the Hungarian education system. It soon revealed that the majority of the school registers have not been analysed yet and that is why I have chosen this topic. The researches in this theme had mainly considered the primary, the secondary and the higher education but not the special kinds of institutions such as the law academies. The aim of these institutions was to satisfy the demand of the state and train a high number of persons graduated in law. However, the University of Pest could not satisfy this demand all by itself that is why law academies were needed. I chose this topic in order to get more information about the students of the Egri Érseki Jogakadémia with the help of the registers. My hypothesis is that the majority of the students came from Heves County and from the counties around. From a social perspective it is also important to find out from which social layers were the students from. These pieces of information will give us a comprehensive picture of the influence of the institution.

The period till 1874 was an important one in the life of the law academies: the number of academies and students was increasing. The state and the society both had interest in the education of law. The analysis of this period is important because after 1874 the students who

wanted to be lawyers chose the law-faculty of universities instead of law academies. In the case of the Egri Érseki Joglíceum the analysed period includes both the recovery and the restart.

I analysed the students from several perspectives on the basis of the data of the school registers. I presented that in comparison to the beginning of the analysed period till 1867/68 a quick increase of students can be seen which reaches its highest number in 1870/71. It is an interesting fact though, that after 'Kiegyezés' a decrease of the number of students was seen but it cannot be stated that it had any connections with this event.

The division of the religious denominations shows well that the law academy was an institution operated by the Roman Catholic Church. The proportion of those who belonged to the Roman Catholic denomination was 87,37%. This fact proved my first conception. My hypothesis also proved to be right in connection with the social background and the habitation, namely Heves County and the surrounding counties gave the most students to the academy.

The social background analysis has caused the most trouble. The results I got here are not final results, more sources would be needed to differentiate the categories I established even more thoroughly or I will establish new ones in the future. The proportion of agricultural and employee families' children are the highest. Both of the categories represent more than 30%. 'Magánzók' is also a bigger category with 17,51%. This is an interesting group. According to the definition they live from their own funds meaning they have enough money to maintain their family and to teach their children without having any vocations. I also established a category for the intellectual occupation families which includes 117 parents and comparing it to the other ones, it makes 23,83%. As a conclusion I summarized that the intellectual parents sent their children to intellectual vocations. Another interesting phenomenon is the 'önrekrutáció' which can already be seen to some extent here.

To conclude, more researches and sources would be needed to give an even more thorough picture of the theme as the school registers do not give us information on who finished the school and who passed the state exam. The state exam registers could help us get more data. It would also be important to find out how many students had noble roots. Thus, this research has not been finished yet. It gives an interesting theme which can be continued and discussed.

Felhasznált szakirodalom:

1. Bán Péter szer.: Heves megye történeti archontológiája (1681-)1687-2000 Heves Megyei Levéltár, Eger, 2011

2. Bujdosné Pap Györgyi: Az Egri Érseki Jogakadémia története, kézirat (megjelenés alatt)
3. Dr. Csizmadia Andor: A magyar jogi felsőoktatás fejlődése In.: Felsőoktatási szemle XVIII. évfolyam 10. szám 1969
4. Fónagy Zoltán: Modernizáció és polgárosodás. Magyarország története 1849-1914-ig, Csokonai Kiadó, Debrecen, 2001
5. Gergely András szerk.: Magyarország története a 19. században, Osiris Kiadó, Budapest, 2005
6. Gyáni Gábor – Kövér György: Magyarország Társadalomtörténete. A reformkortól a második világháborúig Osiris Kiadó, Budapest, 2006
7. Jusztinger János: Az Egri Érseki Joglíceum története (1740-1949) In. Kajtár István – Pohánka Éva szerk.: A Pécsi Püspöki Joglíceum emlékezete 1833-1923, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Pécs, 2009
8. Kajtár István - Pohánka Éva szerk.: A Pécsi Püspöki Jogakadémia emlékezete 1833-1923. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Pécs 2009
9. Keller Márkus: Ki is vagyok én, mi is az én nevem?– Denis Sdvižkov: Das Zeitalter der Intelligenz. Zur vergleichende Geschichte der Gebildeten in Europa bis zum Ersten Weltkrieg In.: Korall 2007 szeptember 28-29 szám 250. o.
<http://epa.oszk.hu/00400/00414/00020/pdf/247-252.pdf> letöltés ideje: 2012.03.12.
10. Kiss Péter: Az Egri Líceum az egyetemi gondolattól a „Magyar Athen” jelképéig (1754-’950) In Veres Gábor szerk. AGRIA XLV, Dobó István Vármúzeum kiadása, Eger, 2009
11. Magyar nagylexikon Budapest 2000, 10
12. Mazsu János: A dualizmus kori értelmiség társadalmi forrásainak főbb változási tendenciái. In.:Történelmi szemle 23. évf. 2. sz
13. Mészáros István – Németh András – Pukánszky Béla: Bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe. Osiris Kiadó, Budapest, 1999
14. Pallas nagy lexikona
<http://www.mek.iif.hu/porta/szint/egyeb/lexikon/pallas/html/066/pc006684.html#2>
Letöltés ideje 2012.04.030.
15. Pukánszky Béla – Németh András: Neveléstörténet, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998
16. Sasfi Csaba: Az oktatás társadalomtörténeti megközelítése: négy dunántúli nemesifjú kiművelése a reformkorban 28. o. In. Korall Társadalomtörténeti folyóirat 2001. Tavasz - Nyár 3-4. szám <http://epa.oszk.hu/00400/00414/00003/pdf/sasficsaba.pdf> letöltés ideje: 2012.03. 21.
17. Tóth Árpád: A középiskoláztatás stratégiái. A pozsonyi középiskolák társadalomtörténete a 19. század első felében In. Korall Társadalomtörténeti folyóirat 2001. Tavasz - Nyár 3-4. szám
<http://epa.oszk.hu/00400/00414/00003/pdf/sasficsaba.pdf> letöltés ideje: 2012.03. 21.
18. Dr. Udvardy László: Az Egri Érseki Joglíceum története (1740-1896), Az Érseki Líceum Könyvnyomdája, Eger, 1898

Források

1. Heves Megyei Levéltár, Egri Érseki Jogakadémia iratai VIII-1/222
2. Heves Megyei Levéltár, Egri Érseki Jogakadémia iratai VIII-1/223
3. Heves Megyei Levéltár, Egri Érseki Jogakadémia iratai VIII-1/225
4. Heves Megyei Levéltár, Egri Érseki Jogakadémia iratai VIII-1/226
5. Heves Megyei Levéltár, Egri Érseki Jogakadémia iratai VIII-1/227
6. Heves Megyei Levéltár, Egri Érseki Jogakadémia iratai VIII-1/228
7. Heves Megyei Levéltár, Egri Érseki Jogakadémia iratai VIII-1/229
8. Heves Megyei Levéltár, Egri Érseki Jogakadémia iratai VIII-1/230
9. Heves Megyei Levéltár, Egri Érseki Jogakadémia iratai VIII-1/231
10. Heves Megyei Levéltár, Egri Érseki Jogakadémia iratai VIII-1/232

Az alaptérkép forrása mind a 3 esetben:

http://en.wikipedia.org/wiki/File:Kingdom_of_Hungary_counties.svg(letöltés ideje: 2012.03.25)